

HRVATSKI JEZIK ZA KOMUNISTIČKOGA RAZDOBLJA

Stjepan Babić

U pripremi za skup o stanju u hrvatskome jeziku koji je održan u Hrvatskome saboru 26. ožujka ove godine prema pozivu bilo je predviđeno četiri-pet uvodničara s desetak minuta izlaganja, ja sam se tako i pripremio, a na samom skupu rečeno mi je da mogu govoriti samo pet minuta. Pripremljeno izlaganje morao sam za govornicom mijenjati i u tome prerečenome izlaganju rekao sam, prema zapisniku:

„Ja ću reći za komunističke Jugoslavije, gdje mi na jezičnu politiku imamo prigovora, bolje se provodio zakon negoli u hrvatskoj državi. I meni je žao što to moram reći, ali su mnoge uši gluhe.”

Poslije sam pomislio da mi je to izletjelo kao retorska misao i kao prosvjed što se u slobodnoj hrvatskoj državi za hrvatski jezik ne čini koliko bi trebalo i koliko bi se moglo jer sam prethodno spomenuo pozitivno djelovanje u komunističkoj Jugoslaviji sudca Trgovačkoga suda Ante Gverića, a sad imamo poplavu naziva kao *Food factory*, sam je predsjednik Odbora Petar Selem pokazao poznate novine *Zagreb News*, a u pripremljenom podsjetniku i u mislima su mi bili nazivi kao *Bike shop*, *Second hand shop*, *Jeans shop*, priredbe kao *Split boat show*, pročitao sam u novinama da se 4. travnja održava *SUMMER JOB 2009.*, a dan prije izlaganja, 25. 3. 09., da je u utorak na večer u kinu „Europa” svečano otvoren „6. Human Rights Film Festival”, da poznate nazive kao *Pula Film Festival*, *Motovun Film Festival*, *Zagreb Maraton* posebno i ne ističem.

Kad sam nakon takvih primjera malo bolje razmislio, uvidio sam da u mojoj tvrdnji ima podosta istine. Niti je za komunizma bilo sve loše kako možemo misliti, niti je u slobodnoj hrvatskoj državi sve onako idealno kako bi se moglo očekivati. Mislim da se za Gverićeva djelovanja ne bi legalno mogli pojaviti nazivi poduzeća kao *Food factory*¹ jer tadašnji sudci kao što je on, ne bi to dopustili. To me potaklo da o jezičnoj politici u komunističkoj Jugoslaviji napišem članak, ako ne iscrpan, a ono bar pregledni.

Ja sam već napisao jedan kratak, ali cjelovit pregled jezičnih zbivanja za komunističkoga razdoblja² i on bi bio dobra podloga za cjelovit prikaz, ali ga je sada teško ostvariti, pogotovu što je i cijela upravo spomenuta knjiga, dio teme o kojoj ovdje

¹ To mi je kao predstavnik, simbol, jer takvih poduzeća i naziva ima veliko mnoštvo. Gverićevim nastojanjem takva poduzeća ne bi dobila odobrenje za upis u sudski registar.

² Uvod u burno razdoblje hrvatskoga jezika, Hrvatski jezik u političkome vrtlogu, Zagreb, 1990., str. 5. – 12.

pišem, samo s težištem na novijim zbivanjima. U proširenom pregledu ne može se mimoći ni moja knjiga Tisućljetni naš jezik hrvatski,³ ali što je u njima rečeno, ne ću sada ponavljati.

Iako jezičnoj politici u komunističko vrijeme ima mnogo prigovora, osobito smo ih imali mi jezikoslovci, ipak ni tada briga za hrvatski jezik nije bila bačena pod noge, nego je bila na određenoj razini i to treba u kratkim crtama prikazati da ne bismo s prljavom vodom izbacili i dijete, da ne bismo rekli da je cijelo komunističko vrijeme u jezičnome pogledu bilo samo brožno.

Prvo, valja reći da se od 1944., od Avnoja do Novosadskoga dogovora pazilo pravno na ravnopravnost četiriju jezika, hrvatskoga, srpskoga, slovenskoga i makedonskoga. Opisao sam to u tri članka pa ne bih sada ponavljao.⁴

Ponovio bih samo da je 1948. pokrenuto zagrebačko izdanje dnevnika Borba, koje će izlaziti na hrvatskome jeziku, osnovano je izdavačko poduzeće Naprijed koje će marksističku literaturu izdavati na hrvatskome jeziku.

Dakako, nije zbog toga išlo sve glatko.

Zagrebačka je Borba imala ograničenja s obzirom na hrvatski jezik, nisu se u njoj smjeli rabiti hrvatski nazivi za mjesece, *siječanj, veljača, ožujak...*, riječ *tisuća* i neke druge hrvatske riječi, ali je inače jezik u okvirima slobode bio dobar jer su lektori bili dobri praktičari i dobri Hrvati.

Utjecajni športski novinar Hrvoje Macanović uspio je 1953. silom hrvatskomu športskom nazivlju nametnuti nehrvatske nazive, među ostalim i *sport*, što je do danas, na žalost, ostao simbol tomu nametanju,⁵ jer mnogi Hrvati i danas rabe riječ *sport*, čak i službeno.

Dakako, bilo je dosta i suprotnih primjera pa pozornost želim usmjeriti na njih.

Kad su osnovani Ujedinjeni narodi, njihovo osnovno tijelo nazvano je u srpskome jeziku *Savet bezbednosti*, a u hrvatskome *Vijeće sigurnosti*.

Hrvatsko filološko društvo (HFD) osnovano je 1950., ono je 1952. pokrenulo časopis Jezik. HFD je u svome početku bilo veoma aktivno, na njegove skupštine

---

¹ To mi je kao predstavnik, simbol, jer takvih poduzeća i naziva ima veliko mnoštvo. Gverićevim nastojanjem takva poduzeća ne bi dobila odobrenje za upis u sudski registar.

² Uvod u burno razdoblje hrvatskoga jezika, Hrvatski jezik u političkome vrtlogu, Zagreb, 1990., str. 5. – 12.

³ Zagreb, 1991.

⁴ Htijenja i ostvarenja Novosadskoga dogovora, Jezik, XV, Zagreb, 1967., str. 3. – 13.; U lingvistici znanstvenost, u politici ravnopravnost, Jezik, XVI, Zagreb, 1968., 52. – 60.; Za ravnopravnost, ali čega?, Jezik, XVI, Zagreb, 1969., 134. – 137. Sva su tri rada objavljena i u mojoj knjizi Hrvanja hrvatskoga pa su lako dostupna.

⁵ Potanje u radu Nataše Bašić, Sport i šport u hrvatskome Jezik, 47. godište, Zagreb, 1999., str. 52. – 62.

dolazilo je i po 400 članova, a Jezik je imao ulogu snažnoga jezikoslovnoga i jezikosavjetničkoga glasila jer je neko vrijeme imao i 4 500 pretplatnika. Njegovu izlaženju nije bilo partijske oporbe, jedino što je uredništvo poslije sloma Hrvatskoga proljeća snizilo tonove. Kad smo poslije pet-šest godina zbog toga pali na 1 200 pretplatnika, to nas je potaklo da se ponovno osmijelimo i zato su počeli javni i podzemni napadi, toliko oštiri što je to bilo vrijeme Stipe Šuvara s njegovom jugoslavenskom orijentacijom u svemu pa i u jeziku. Posebne jezične i jezično-političke teškoće nastale su od 1974. kad je Stipe Šuvar postao ministar prosvjete pa dalje, posebno od 1985. kad je bio kao član CKH veoma aktivan u jezičnome jugoslavenstvu i povukao za sobom svoje istomišljenike te su stvorili jaku protuhrvatsku struju i nadali se uspjehu. Što se Jezika tiče, htjeli su ga ugušiti, ali tako da ne budu krivi oni, nego mi, zato je uredništvo moralo biti veoma oprezno. Neki od tih napada posebno su došli do izraza 1983. na sjednici Komisije CK SKH za *idejni rad*, na kojoj je Jezik poimenice napadnut, a taj napad novinar Branko Vlahović prenio riječima:

„Neshvatljivo je i to da se neke antisocijalističke knjige i časopisi s nacionalističkim sadržajima kao što je npr. časopis »Jezik« financiraju društvenim sredstvima.“⁶

Sutradan je svoju optužbu još pojačao riječima: „Ispada da sami kupujemo otrov za svoju mladu generaciju.“ No to je bilo vrijeme kad je Šuvarova moć već jenjavala i kad smo Branku Vlahoviću mogli odgovoriti.⁷ Sedam dana poslije on je odgovorio nama, ali zbog toga nismo imali velikih teškoća, a neke koje smo imali, opisao sam u posebnome članku.

No vratimo se malo unazad.

Negdje oko 1957. ime zagrebačkoga *univerziteta* promijenjeno je u *sveučilište*. Znam jer sam u to vrijeme lektorirao sveučilišni statut i jedna je uputa bila da se riječ *univerzitet* u cijelom tekstu mijenja u *sveučilište*, a to nije bio moj lektorski zahvat.

Kad se 1962. pripremao Ivšićev zbornik, jedan od urednika bio je i prof. Milan Ratković – izvršni urednik, kako bi se danas reklo – i ako je članak bio na stranom jeziku, sažetak je bio na hrvatskome, ali se nije tako zvao nego *résumé* i prof. mi je Ratković rekao da bi on stavio *sažetak*, ali ne usudi. Rekoh mu neka slobodno stavi, a bude li problema, ja ću obraniti *sažetak*. On je stavio i sve je mirno prošlo. *Sažetak* su u Ivšićevu zborniku vidjeli neke tehničari i unijeli ga u svoje knjige, to su vidjeli drugi i ubrzo je *sažetak* potpuno prevladao.

Najveće nevolje hrvatskomu književnomu jeziku nanio je Novosadski dogovor, koji je potpisala i hrvatska strana. U članku Htijenja i ostvarenja Novosadskoga dogovora obilno sam naveo riječi Edvarda Kardelja iz njegove knjige Razvoj slovenačkog nacionalnoga pitanja, dokazujući da je Novosadski dogovor protivan marksisti-

---

⁶ Večernji list, 27. 10. 1983., str. 4.

⁷ Večernji list, 14. 11. 1983., str. 8

stičkom učenju o jeziku, a kako se to konkretno odrazilo u stvarnosti, pokazao sam u članku, *Za ravnopravnost*, ali čega, dokazujući da Pavle Ivić nema pravo. Koliko sam čuo, moje pozivanje na Kardelja i marksizam dobro je odjeknulo u najvišim partijskim krugovima. Pavle Ivić pokušao je relativizirati Kardeljeve riječi u članku *Za ravnopravnost*, a protiv cepanja jezika,⁸ ali sam mu odgovorio u idućem broju *Jezika* i Pavle Ivić nije polemiku odmah nastavio, šutio je 17 godina, progovorio je tek kad je mislio da je došlo za nj povoljno vrijeme.

Hrvatska strana nije znala za Kardeljevo djelo ili nije u njemu vidjela oslonac za obranu posebnosti hrvatskoga književnoga jezika i zato nam se dogodio Novosadski dogovor. Na samom Novosadskom dogovoru srpska strana i politički je pritislula partijskim vrhom govoreći da se i sam Kardelj zanima kako pregovori teku. Hrvatska je strana živjela u velikome političkome strahu, a ipak se opirala i Novosadski je dogovor potpisan i pod drugim pritiscima, među ostalim i požurivanjem na večeru, koja da čeka. Pritisak večerom može se danas činiti sitnicom, ali je u ono vrijeme imala veliku ulogu. Važnost pritiska večerom shvatio sam tek kad je ostao jedini živi svjedok s naše strane, a to je bio Mirko Božić. Dogovorio sam se s njime da mi prikaže što je bilo s tom večerom i on je pristao na poseban sastanak o tome, ali kako nije živio u Zagrebu, nego u svojoj vikendici na moru, rijetko je dolazio u Zagreb i tako je umro prije nego smo svoj dogovor ostvarili.

Načelo o ravnopravnosti četiriju jezika pravno nije nikada bilo opovrgnuto. U Saveznoj konferenciji SSRNJ, Sekciji za međurepubličku suradnju i međunacionalne odnose, 24. lipnja 1968. održana je rasprava o pravnoj i praktičnoj ravnopravnosti jezika i pisama naroda Jugoslavije. U pripremnom tekstu jasno piše:

„Dosledno primenjivanje ustavnog načela o ravnopravnosti jezika pretpostavka je ostvarivanja samoupravnih prava svakog radnog čoveka.” (...) „Politika i društvena praksa - da narodi i radni ljudi u Federaciji ostvaruju svoja suvremena prava koja su izraz zajedničkih interesa, mora da važi i za pitanja ravnopravnosti jezika i pisama.”⁹

I poslije Novosadskoga dogovora Službeni list SFRJ izlazio je na četiri jezika, doduše ne pod hrvatskim i srpskim imenom, nego pod hrvatskosrpskim i srpskohrvatskim, ali hrvatskosrpski na hrvatskome jeziku. Brinuo se za to Blaško Grce, urednik hrvatskoga izdanja, a tomu je mnogo pridonosila i Ivanka Gulić (sestra Joze Ivičevića), koja je s njime zajedno radila. Može se čak reći da je u Službenom listu u Beogradu hrvatski jezik bio bolji nego u Narodnim novinama u Zagrebu. Grce je imao zbog toga velikih nevolja,¹⁰ ali njegov utjecaj nije ostao bez traga.

---

⁸ Petnaestak cveba iz Jezikova uredničkoga kuglofa, *Jezik*, 44., Zagreb, 1996., str. 23. – 29.

⁹ *Jezik*, XVI., str. 118. – 125.

¹⁰ Potanje vidi u knjizi *Taj hrvatski*, priredio A. Selak, Zagreb, 1992.

Ovdje valja spomenuti poznatu zloglasnu Upravu državne bezb(j)ednosti, UDBU. Kad je promijenila ime u Služba državne bezbednosti, u Hrvatskoj je postala Služba državne sigurnosti, U jednom je izlaganju V. Bakarić uporabio riječ *sigurnost* i netko je to odmah iskoristio za ime toj službi u Hrvatskoj.

Negdje do toga vremena imali smo u Hrvatskoj *saobraćajne dozvole*, ali je netko u ministrastvu unutarnjih poslova postao svjestan da se to hrvatski kaže *prometna dozvola* i imao je snage i hrabrosti da to promijeni i na samoj knjižici.

Oko 1960. djelovao je fond za *naučni rad* i u početku *SIZ za nauku*, ali se netko sjetio, mislim da je to bio Većeslav Holjevac, da se to po uzoru na Jugoslavensku akademiju znanosti i umjetnosti treba zvati *znanost*, pridjev: *znanstveni* i dobili smo Zakon o organizaciji znanstvenoga rada, pa onda i SIZ-ove za znanost, za znanstveni rad. Tomu je pridonio svojom rubrikom *Jezične dileme* i Božidar Finka, u njoj je obrazlagao prednost naziva znanost pred nauka.¹¹

Matica hrvatska imala je gospodarskoga tajnika i odatle su se počele širiti riječi *gospodarstvo*, *gospodarstveni*.

Jezik Katoličke crkve u Hrvatskoj bio je slobodan i znatno je utjecao na jezičnu osebudnost i kulturu hrvatskoga književnoga jezika, a posebno je to došlo do izražaja kad 1960. počeo je izlaziti Glas Koncila. Izlazio je na uzornom hrvatskom jeziku, za što se brinuo odličan lektor Stjepan Hosu, profesor i prevoditelj.

Glas Koncila rabio je tada rijetke hrvatske riječi kao što su *Europa*, *izvješće*, *nadarbina*, *odličnik*, *prijepor*, *sveza*, *vjerodajnica*, *dobrohotan*, *uhićen*, *nazočan*... i time je Glas Koncila imao velik utjecaj na hrvatski književni jezik u cjelini. Taj se utjecaj lijepo vidi na jednoj riječi. Kad je u velikoj modi bila riječ *koegzistencija*, Glas Koncila uporno je rabio riječ *suživot* i odatle se *suživot* proširio u cijeli hrvatski književni jezik. Taj je utjecaj bio toliko veći što mu je naklada bila preko 100 000 primjeraka i za mnoge jedine novine koje su čitali. Po tomu je utjecaju Glas Koncila bio trn u peti jugounitaristima jer ga nisu mogli podnijeti pa su napali njegov jezik,¹² i to tako s niske stručne razine jer ga je napao čovjek koji nije razlikovao prezent od aorista. Prigovorio je što rabi poseban oblik *umrije*, umjesto zajedničkoga *umre* ne znajući da je prvi aorist, a drugi prezent glagola umrijeti.

Godine 1966. izašla je moja doktorska disertacija pod naslovom Sufisalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku,¹³ pa iako je nosila

---

¹¹ Vjesnik, 28. 12. 1976. i 25. 1. 1977. Protiv Finkina pisanja ustao je Ante Franić, istaknuti partijac Filozofskoga fakulteta u Zadru. Franić je svojim pisanjem uspio da se Finkina rubrika ukine.

¹² Dejan Jović, O jeziku rode da ti pojem, Polet, 17. 1. 1986.

¹³ Rad JAZU, 344., Zagreb, 1966., str. 63. – 256.

u naslovu “ili srpskoga”,¹⁴ nastojao sam da ne bude srpskih primjera, a za sufiks -ioni napisao sam:

„Sufiks je -ioni jedini strani sufiks među pridjevskim sufiksima. Došao je iz ruskoga jezika s velikim brojem posuđenih ruskih pridjeva na -ionnyj. Budući da se u našem jeziku nije još općenito usvojen ustalio, i da mu je sufiks -ski u svemu ravnopravan, treba u tvorbi dati prednost sufiksu -ski.”¹⁵

Iako nije bilo izričito rečeno što točno mislim, ipak je bilo tako jasno da su obrazovani Hrvati dobro shvatili što je rečeno i s obzirom na hrvatsku normu počeli marljivo potiskivati pridjeve na -ioni, tako da za neko vrijeme nije bilo više ni jednoga. Ja sam mislio da će ostati bar *komisioni* zbog svoga posebnoga značenja, i *koncentracioni* zbog velike proširenosti u nazivu *koncentracioni logor*, ali nije, danas su to samo *koncentracijski logori*.

Do početka šezdesetih godina prošloga stoljeća u praksi su imale prednost česte imenice na -lac, kao *tužilac*, *branilac*, *molilac*, *slušalac*, *gledalac*... To je hrvatskoj javnosti smetalo jer su u hrvatskoj praksi imale, a u teoriji trebale imati prednost imenice sa sufiksom -telj, taj je sufiks bio veoma plodan, a još je više smetalo što su srpski jezikoslovci Belić i Stevanović dokazivali da su normativno opravdane imenice na -lac i „naučno” tvrdili da su imenice na -telj zastarjelice, rusizmi ili staroslavenizmi. U pobijanju je takvih shvaćanja Blaž Jurišić napisao jedan članak,¹⁶ a ja gotovo istodobno drugi.¹⁷ Stevanović nije mogao mirno primiti pobijanje svojega krivoga mišljenja pa ga je nastojao obraniti iako je ono i sa srpskoga gledišta bilo pogrešno. Zato u tome nije uspio, ali me je primorao da se opet javim s novim dokazima.¹⁸ Jurišićev i moji članci jasno su pokazali da imenice na -telj imaju u hrvatskome jeziku izrazitu tvorbenu prednost i da ju trebaju imati i u praksi. Ja sam posebno vodio računa i o sufiksima -telj i -lac i napisao poseban članak o njihovoj raspodjeli.¹⁹ Hrvati su shvatili da su imenice na -telj hrvatske i počeli im davati izrazitu prednost pa je prevladao *tužitelj*, *branitelj*, *molitelj*, *gledatelj*, *slušatelj*..., a pomalo su rabili i *mislitelj*, *ronitelj*, što je značilo pretjerivanje.

S obzirom na širenje sufiksa -ioni, imenica na -telj i drugih hrvatskih jezičnih osobina veoma su zaslužni hrvatski lektori koji su ih širili i zato su oni kao cjelina došli na oštricu šuvarovskih napada.

---

¹⁴ Što je u jednom smislu s moje strane bila figa u džepu, jer se tada službeno morala rabiti složenica hrvatskosrpski.

¹⁵ V. bilj. 14, str. 229. U knjizi *Tvorba riječi*... Zagreb, 1986. str. 387. Tekst je nešto malo promijenjen.

¹⁶ Ivšićev zbornik, Zagreb, 1963., str. 183. – 190.

¹⁷ Žigosani sufiks -telj, *Jezik*, X., Zagreb, 1963., str. 113. – 116.

¹⁸ Sporni sufiks -telj, *Jezik*, XV., Zagreb, 1968., str. 69. – 76.

¹⁹ Odnos izvedenica sa -telj i -lac, *Jezik*, 21., Zagreb, 1974., str. 90. – 95.

Prilikom proslave 40. obljetnice Deklaracije spomenuo sam da je njezin inicijator vjerojatno bio Vladimir Bakarić,²⁰ a kako je to nekima zvučalo svetogrdno, napisao sam članak Vladimir Bakarić i hrvatski jezik (članak se objavljuje u ovom broju Jezika). U jednome smislu može se smatrati cjelinom s ovim člankom.

Deklaracija je prošla kako je prošla, to je poznato, ali kad su 1971. donošeni amandmani na Ustav SRH, onda je donesen i amandman o hrvatskome jeziku koji je ušao i u Ustav iz 1974., a on glasi:

„U Socijalističkoj Republici Hrvatskoj u javnoj je upotrebi hrvatski književni jezik, standardni oblik narodnoga jezika Hrvata i Srba u Hrvatskoj, koji se naziva hrvatski ili srpski.”²¹

Jednom sam prigodom rekao da to nije bilo bez Bakarićeva znanja, a Mirko Božić izričito kazuje: „To je formulacija druga Vladimira Bakarića i grupe koja je bila oko njega. I Krleža se konzultirao, mislim...”²²

Mi smo se prihvatili naziva hrvatski književni jezik, njega isticali i njime se služili, a to je Srbima i hrvatskim jugounitaristima toliko smetalo da su nastojali su da se ta formulacija promijeni. Posebno se od 1985. za to zalagao Stipe Šuvar, a pridružili su mu se Franjo Butorac,²³ Nino Pavić,²⁴ Božidar Pasarić²⁵ i dr., javljali se više puta, ovdje sam naveo samo neke članke, tako da su stvarali veliku protuhrvatsku jezičnu hajku ne bi li se jezična formulacija promijenila, ali u tome nisu uspjeli jer je s druge strane Mika Špiljak uvelike podržavao hrvatsku struju. Digle su se na noge mnoge hrvatske ustanove i pojedinci, kao Društvo književnika Hrvatske, Hrvatsko filološko društvo, zagrebački Filozofski fakultet, hrvatski biskupi i drugi, zatim Mirko Peti, koji je u tome bio veoma aktivan, pa Emanuel Justament, zastupnik u Saboru, a njemu je veliku pomoć davao novinar Ivo Horvat i 1989. Šuvarova i šuvarovska nastojanja doživjela su u Hrvatskome saboru poraz.

Od 1977. do 1982. izašlo je u osam knjiga 3. izdanje Opće enciklopedije Leksikografskoga zavoda pod uredništvom Josipa Šentije i ona je svojom glavinom bila pisana hrvatskim jezikom.

---

²⁰ Deklaracija – činjenice i pretpostavke, Jezik, 55., Zagreb, 2008., str. 12. – 19.

²¹ Ustav SRH, § 138., 1. stavak, NN br. 8. od 22. 2. 1974., str. 131.

²² Republika 1. – 2., 1988.

²³ Nacionalizam i jezik, Komunist, 5. 7. 1985.; Više od tutnja jezične oluje, Borba, 5. 7. 1986. U knjizi Hrvatski jezik u političkom vrtlogu posvetio sam Buturcu cijelo poglavlje od sedamdesetak stranica pod naslovom Mina Franje Buturca.

²⁴ Jezične raspre s opasnim umišljajem, Vjesnik, 5. 8. 1985., s još dva nastavka, zatim Nacionalni barjaci u kruhu i hlebu, Vjesnik 10. 9. 1985. U pretvorbi je Nino Pavić postao vlasnik Europa Press Holdinga i svojim izdanjima kao dnevnikom Jutarnji list i tjednikom Globus nastavlja svoju staru rabotu.

²⁵ Protiv nametanja jezičnog raskola, Vjesnik, početak 1987.; Da li je jezično zajedništvo nepoželjno u Titovoj Jugoslaviji, Komunist, 27. 3. 1987.

Nakon Deklaracije počelo je veliko pohrvaćivanje hrvatskoga jezika. Tada je *muzika* okrenuta u *glazba*, *kompozitor* u *skladatelj*, *kompozicija* u *skladba*, uz *tok* snažno je prodro i *tijek*²⁶ i dr. *Tijek* je bio osobito važan jer ga Srbi nisu mogli eka-vizirati. Na čelu tih nastojanja bili su Tomislav Ladan i Igor Mandić. Odmah poslije II. svjetskoga rata društva s pridjevom *hrvatski* u nazivu morala su mijenjati pridjev u genitiv posvojni pa je tako Društvo hrvatskih književnika moralo promijeniti naziv u Društvo književnika Hrvatske (15. 6. 1945.), a tako i mnoga druga društva što se osjećalo kao jezično nasilje. Na prve znakove jezične slobode mnoga su društva vratila odnosni pridjev. Imam zabilježeno da je Društvo kompozitora Hrvatske polovicom studenoga 1970. promijenilo naziv u Društvo hrvatskih skladatelja, Društvo književnih prevodilaca Hrvatske u Društvo hrvatskih književnih prevodilaca, 26. 4. 1971., a dan poslije Udruženje likovnih umjetnika Hrvatske, ULUH, u Društvo hrvatskih likovnih umjetnika. Ne znam zašto Društvo književnika Hrvatske nije tada uspjelo promijeniti naziv u Društvo hrvatskih književnika, nego je moralo čekati sve do 22. 4. 1990.

U svezi s tom pojavom Smiljana Rendić u Kritici, u svibnju 1971. napisala je članak Izlazak iz genitiva ili drugi hrvatski preporod, i za to bila suđena.

Ipak ni u slobodnoj Hrvatskoj nisu se sva društva oslobodila posvojnoga genitiva, čak nastaju i nova s njime kad je izrazito neprimjeren, ali bi previše bilo da time proširujem ovaj članak pa to ostavljam za drugu priliku.

Za komunističke vladavine općenito se rabio lik *Evropa*, a povremeno i *Europa* pa su oko osamdesetih godina neki postavljali pitanje što je bolje u neutralnom značenju, a Vladimir je Vratović u Jeziku 1983. odgovorio opširnim člankom²⁷ zauzimajući se za lik *Europa* i obrazovani su Hrvati to shvatili kao normativnu preporuku i počeli prelaziti na lik *Europa* i tako smo s tim likom dočekali slobodnu Hrvatsku, unijeli ga bez spora u pravopisne priručnike i sada malo tko rabi lik *Evropa*, čak ni borci za *neću*, *sport*, *bezgrešan*, *grešan*, *strelica*...

Slično je bilo s likovima *rđa*, *rzati*, *rvati se*. To su bili jedini normativni likovi dok se nije jedan književnik pobunio da mu je dosta te karadžićevske norme i mi smo se jezikoslovci nad tim zamislili, dali prednost likovima sa *h* i oni su danas prevladali.

Kao sažetak može se reći da su jedni komunistički moćnici otvarali putove hrvatskomu jeziku, dopuštali da se on razvija po svojoj naravi, kao V. Bakarić, V. Holjevac, M. Špiljak, drugi su iskorištavali te mogućnosti kao B. Grce, J. Šentija, A. Gverić, T. Ladan, I. Mandić, a treći su na put hrvatskomu jeziku stavljali balvane kao S. Šuvar, N. Pavić, G. Babić, B. Pasarić...

---

²⁶ Tijek teče, a tok stoji, Jezik, XXIV, lipanj 1977., str. 154. – 157.

²⁷ Jezik, br. 1., 1983., str. 8. – 14.

Prve dvije skupine spominjem za to da istaknem svijetle primjere iz komunističkoga razdoblja, kao oprjeku činjenici da danas u slobodnoj Hrvatskoj ne bi prošli likovi *Europa, hrđa, hrzati, hrvati se...* jer neki ne mogu napustiti nametnute srbizme kao što su *neću, nećeš...*, *sport*, jugoslavenizme kao što je *bezgrešan, grešan, pogreška, strelica*, a što je najžalosnije za te se srbizme i jugoslavenizme aktivno zauzimaju neke snage, posebno u Matici hrvatskoj kao njezin tajnik Zorislav Lukić.

Na kraju moram naglasiti da ovim člankom nipošto nisam komunistima dao ispriku za sve zločine koje su učinili hrvatskomu narodu. Pišem to pod kraj ožujka i početkom travnja 2009., u vrijeme otkrića masovnih grobišta u Barbarinu rovu kod Hude jame u Sloveniji, na Gmajni u selu Ključ Brdovečki nedaleko od Zaprešića i grobišta u Gornjem Hrašćanu kod Čakovca u Hrvatskoj, a to je samo nekoliko od "840 poznatih stratišta u Hrvatskoj, oko 600 u Sloveniji".²⁸ Tu ravnoteže nema i ne može je biti.

Neka usporedba može biti na gospodarskom području. Tu su komunisti nešto postigli, industrijalizacijom (izgradnjom tvornica, hotela, autocesta...) i elektrifikacijom (dalekovodima, branama, elektranama...). Doduše, i tu su napravili velike privredne promašaje, neke su tvornice postale mastodonti koji se u normalnom privrednom razvoju nisu mogli održati (nije samo obrovačka tvornica glinice promašaj), velike su štete napravili konfiskacijom, prvom i drugom nacionalizacijom, kolektivizacijom i drugim poremećajima normalnih društvenih tijekova. Da nisu, mi bismo danas mogli biti bar u rangu najrazvijenijih europskih zemalja. Zato u opisivanju komunističke privredne djelatnosti nije lako naći ravnotežu. Bilo bi krivo sav privredni razvoj zbog velikih promašaja negirati, jednako tako isticati samo njihove privredne uspjehe. Da bi slika bila točna, bilancu nije lako napraviti. Tako i u jezičnome pogledu. U ovome članku nisam ni pokušao tražiti ravnotežu, pokušao sam opisati samo dio jezičnih zbivanja onoga vremena na lijevoj i desnoj strani.

Sažetak

Stjepan Babić, sveučilišni profesor u miru

UDK 81'27, stručni rad

primljen 17. ožujka 2009., prihvaćen za tisak 28. travnja 2009.

Croatian Language in the Communist Period

The paper analyzes the position of the Croatian language in communist Yugoslavia. It discusses the positive examples of preserving the peculiarities of the Croatian language despite the Serbian pressure, and the difficult unitarianist conditions in which the Croatian language had been at that time.

---

²⁸ Ante Vukasović, Ideološka pristranost prema Titu, Fokus, 10. 4. 2009., str. 21.